

<http://dx.doi.org/10.16926/zndkftpe2018.06>

Eligiusz MAŁOLEPSZY*
Teresa DROZDEK-MAŁOLEPSZA**
Daniel BAKOTA***

Zarys działalności administracyjnych struktur Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego w województwie wołyńskim (1927–1939)

Streszczenie

Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego został utworzony 28 stycznia 1927 r. Po uformowaniu Urzędu powołano Wołyński Wojewódzki Komitet Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego, działający w ramach jednostki centralnej. W strukturze Komitetu wyodrębniono sekcje: wojskowo-sportową, finansowo-gospodarczą, sekcje propagandy, sanitarną i przystosowania wojskowego kobiet. Następnie zostały zorganizowane struktury Powiatowych i Miejskich Komitetów Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego, m.in. w Łucku, Dubnie, Horochowie, Kostopolu, Krzemieńcu, Lubomlu, Równem i Zdobunowie.

Działalność struktur administracyjnych Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego w województwie wołyńskim przyczyniła się do rozwoju wychowania fizycznego i sportu (także przygotowania wojskowego) nie tylko w środowisku miejskim, ale – co jest istotne – również na wsi. Wojewódzkie i Powiatowe Komitety Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego miały wpływ na rozwój infrastruktury sportowej, podniosły poziom szkolenia i doszkalania kadry instruktorskiej, ustabilizowały finansowanie kadry instruktorsko-trenerskiej, umożliwiły bądź wsparły organizację imprez wychowania fizycznego i zawodów sportowych oraz pozwoliły na systematyczną, zorganizowaną pracę na rzecz przystosowania wojskowego wśród szerokich kręgów młodzieży i lokalnych środowisk.

Słowa kluczowe: II Rzeczpospolita, województwo wołyńskie, wychowanie fizyczne, sport, przystosowanie wojskowe

---

* dr hab. prof. UJD, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie, Instytut Wychowania Fizycznego, Turystyki i Fizjoterapii; e-mail: e.malolepszy@ujd.edu.pl

** dr, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie, Instytut Wychowania Fizycznego, Turystyki i Fizjoterapii; e-mail: t.drozdek-malolepsza@ujd.edu.pl

*** dr, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie, Instytut Wychowania Fizycznego, Turystyki i Fizjoterapii; e-mail: d.bakota@ujd.edu.pl

Wprowadzenie

Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego (PU WFiPW) został utworzony 28 stycznia 1927 r.¹ PU WFiPW posiadał swoje odpowiedniki na szczeblu wojewódzkim i powiatowym, na których czele stali wojewodowie i starostowie. W późniejszym okresie podejmowano próby tworzenia i organizowania Gminnych Komitetów Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego. Celem pracy jest przedstawienie działalności administracyjnych struktur PU WFiPW w województwie wołyńskim w latach 1927–1939.

Województwo wołyńskie zostało utworzone 19 lutego 1921 r. Według stanu na dzień 1 kwietnia 1939 r. województwo to posiadało obszar 35754 km² oraz liczyło 2 085 600 ludności (stan na 9 grudnia 1931 r.)². Ludność narodowości polskiej stanowiła 16,6% (346 600), ukraińskiej – 68,4% (1 426 900), żydowskiej – 9,9% (205 500), niemieckiej – 2,3% (46 900), czeskiej – 1,5% (31 000), rosyjskiej – 1,1% (23 400), inne narodowości – 0,2%³. Ludność miejska województwa stanowiła jedynie 13,3% społeczeństwa. W skład województwa wchodziły następujące powiaty: dubieński, horochowski, kostopolski, kowelski, krzemieniecki, lubomelski, łucki, rówieński, sarneński, włodzimierski i zdołbunowski⁴.

W zakresie stanu badań problematykę wychowania fizycznego i sportu na Wołyniu w latach 1921–1939 przedstawiono m.in. w publikacjach E. Małolepszego, T. Drozdek-Małolepszej, D. Bakoty, A. Tsosa, E. Wilczkowskiego, A. Wołczyńskiego, S. Kozibrokiego, O. Wacewy i S. Zaborniaka⁵. Prace te mają głównie charakter przyczynku do przedstawionej w artykule problematyki.

¹ E. Małolepszy, *Działalność Powiatowego Komitetu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego w Wieluniu w latach 1927–1939 w zakresie propagowania i popularyzacji kultury fizycznej na wsi*, „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2001, z. 4, s. 31.

² L. Gradowski (red.), *Polska 1918–1988*, Warszawa 1989, s. 16.

³ [https://pl.wikipedia.org/wiki/Wojew%C3%B3dztwo_wo%C5%82y%C5%84skie_\(II_Rzeczpospolita\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Wojew%C3%B3dztwo_wo%C5%82y%C5%84skie_(II_Rzeczpospolita)), dostęp 26.07.2017 r.

⁴ „Mały Rocznik Statystyczny”, R: 1939, Warszawa 1939, s. 13.

⁵ E. Małolepszy, *Wychowanie fizyczne i sport w województwie wołyńskim w latach 1921–1939 – zarys problematyki*, „Z Najnowszej Historii Kultury Fizycznej w Polsce”, t. 12 (1): *Z dziejów kultury fizycznej w Polsce do 1945 r.*, red. R. Urban, L. Nowak, J. Eider, Gorzów Wlkp. 2016, s. 331–346; tegoż, *Wychowanie fizyczne i sport w działalności Wołyńskiego Związku Młodzieży Wiejskiej w latach 1922–1939*, „Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві”, зб. наук. пр. Східноєвроп. нац. унт ім. Лесі Українки, Луцьк 2016, №4 (36), s. 19–28; E. Małolepszy, T. Drozdek-Małolepsza, D. Bakota, *Piłka nożna w województwie wołyńskim w latach 1921–1939. Zarys dziejów*, „Rozprawy Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu” 2017, nr 59, s.73–81, tychże, *Wychowanie fizyczne i sport w Łucku i w powiecie łuckim w latach 1921–1939. Zarys problematyki*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2017, t. 16, nr 2, s. 45–61; tychże, *Wychowanie fizyczne i sport w działalności Związku Strzeleckiego w województwie wołyńskim*

Metody i problemy badawcze

W przygotowaniu pracy zostały wykorzystane metody badawcze takie, jak: metoda analizy źródeł historycznych, syntezy oraz metoda porównawcza. Wy-sunięto następujące problemy badawcze:

- Jak rozwijały się struktury administracyjne Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego w województwie wołyńskim w latach 1927–1939?
- Jaką rolę w rozwoju wychowania fizycznego i sportu odegrał Wołyński Wojewódzki Komitet Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego oraz Powiatowe, Miejskie i Gminne Komitety Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego?

Wyniki i dyskusja

Działalność administracyjnych struktur Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego (PU WFiPW) była istotnym czynnikiem dla rozwoju wychowania fizycznego i sportu w województwie wołyńskim. Z tymczasowej instrukcji wydanej przez urząd centralny – w sprawie organizacji i funkcjonowania wojewódzkich i powiatowych komitetów WFiPW – wynikało, iż zakres działania jednostek powiatowych był następujący: „współpraca z miejscowymi władzami państwowymi w zakresie uzyskania poparcia i ułatwień dla miejscowych organizacji WFiPW i sportowych, współdziałanie ze związkami komunalnymi celem otrzymania pomocy dla potrzeb miejscowego ruchu WFiPW i sportowego, współpraca z miejscowymi stowarzyszeniami WFiPW i sportowymi, celem ustalenia ogólnych miejscowych potrzeb w zakresie wychowania fizycznego, przystosowania wojskowego i sportu oraz planu realizacji, podejmowania działalności na rzecz wychowania fizycznego, przystosowania wojskowego i sportu”⁶.

---

w latach 1921–1939. *Zarys dziejów*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2017, t. 16, nr 4, s. 11–26; E. Małolepszy, T. Drozdek-Małolepsza, D. Bakota, A. Tsos, *Wychowanie fizyczne i sport w Równem i w powiecie rówieńskim w latach 1921–1939. Zarys problematyki*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2017, t. 16, nr 3, s. 69–84; tychże, *Sport in Volyn in the years 1921–1939. Outline history*, „Фізичне виховання, спорт і культура здоров’я у сучасному суспільстві”, зб. наук. пр. Східноєвроп. нац. Ун-т ім. Лесі Українки, Луцьк 2017, №3 (39), s. 73–81; E. Вільчковський, А. Вольчинський, С. Козіброцький, *Стан фізичного виховання на Волині в 1920–1930 роках*, „Фізичне виховання, спорт і культура здоров’я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. Східноєвроп. нац. Ун-т ім. Лесі Українки, Луцьк, 2016, №4 (36), s. 11–18; О. Вацева, *Нариси з історії західно-українського спортивного руху*, Львів [b.r.w.]; S. Zabomiak, *Kultura fizyczna ludności ukraińskiej na ziemiach polskich (1868–1939)*, Rzeszów 2007.

⁶ E. Małolepszy, *Działalność Powiatowego Komitetu Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego w Wieluniu...*, s. 32.

Jak pisze L. Szymański, „W kwietniu 1928 r. powołano w każdym Dowództwie Okręgów Korpusów Okręgowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego podporządkowany PUWFiPW, a w Korpusie Ochrony Pogranicza – Inspektorat Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego”⁷. Wcześniej, bo już w lutym 1927 r., Dowództwa Okręgów Korpusów (DOK) wydały wytyczne dla pracy Komitetów Powiatowych Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego⁸. Według wytycznych „praca przysposobienia wojskowego i wychowania fizycznego będzie miała za zadanie wyrobienie tęgiej fizycznie i silnych moralnie i duchowo obywateli, którzy w czasie pokoju będą z pożytkiem pracować dla Ojczyzny, a w czasie wojny potrafią skutecznie ją bronić”⁹. Stwierdzono przy tym, że praca ta powinna mieć charakter apolityczny i państwowy.

W zakresie zadań dla komitetów powiatowych (PKWFiPW), w odniesieniu do wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego określono m.in., iż komitety mają pozyskać „tereny ćwiczeń – boiska, pływalnie, strzelnice i sale gimnastyczne – na użytek stały lub czasowy, bezpłatnie lub za odszkodowaniem”. Komitety miały ponadto „nabyć na własność przybory i przyrządy do gier i ćwiczeń”, zorganizować pomoc dla szkolnictwa w sprawie ćwiczeń wychowania fizycznego (wf.) młodzieży szkolnej oraz zapewnić (prowadzić) odpowiednią propagandę wf przez wykłady, popisy i pokazy. Komitety miały też zorganizować wf młodzieży pozaszkolnej oraz ćwiczenia wf. dla dorosłych, zorganizować doroczne zawody lokalne. Oprócz zadań związanych z kulturą fizyczną organizacja miała na celu szerzenie idei przysposobienia wojskowego (pw.) „w słowie i piśmie”, i w ten sposób przygotowanie gruntu do rozwoju pracy, m.in. urządzenie zawodów strzeleckich, dorocznych „Świąt WF i PW” oraz większych ćwiczeń polowych połączonych oddziałów przysposobienia wojskowego; współpracę z władzami państwowymi, samorządowymi, zarządami stowarzyszeń i klubami sportowymi; organizację komitetów lokalnych we wszystkich miasteczkach i wsiach powiatu; udzielanie pomocy instruktorom pw., budowę boisk i strzelnic dla pw., organizowanie kursów dla instruktorów pw.¹⁰

W myśl rozporządzenia przewodniczącego Wołyńskiego Wojewódzkiego Komitetu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego (WW-KWFiPW), z dnia 2 stycznia 1929 r., w strukturze PKWFiPW wyodrębniono następujące sekcje: wojskowo-sportową, finansowo-gospodarczą, propagandy, sanitarną i przysposobienia wojskowego kobiet¹¹.

⁷ L. Szymański, *Kultura fizyczna w polityce II Rzeczypospolitej*, Wrocław 1995, s. 28.

⁸ Archiwum Państwowe w Kielcach (dalej: APK), Starostwo Powiatowe Kieleckie I (dalej: SPK), sygn. 2230, pismo DOK nr X z 10.02.1927 r., b.pag.

⁹ Tamże; pisownia oryginalna.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Державний архів Волинської області, фонд 46, Волинське воеводське управління м. Луцьк Волинського воеводства, справа 267, s. 4.

Fot. 1. Przystań kajakowa Miejskiego Komitetu Wychowania Fizycznego i Przystosobienia Wojskowego w Kowlu

Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe (NAC), sygn. 1-S-468.

Z inicjatywy WWKWFIPW odbyła się w dniu 24 maja 1936 r. w Równem Ogólnowołyńska Konferencja Sportowa¹². Miejscem obrad była sala Rady Miejskiej. W konferencji brało 98 osób, reprezentujących poszczególne dziedziny sportu i organizacje społeczne i sportowe, wśród nich m.in. Konstanty Titow (przedstawiciel wojewody wołyńskiego), kpt. Edward Schwab (przedstawiciel PU WFiPW oraz Dowództwa Okręgu Korpusu nr II – Lublin, kierownik Okręgowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przystosobienia Wojskowego), dr E. Nowicki (kurator Wołyńskiego Okręgu Szkolnego), Kochler (kurator, Liceum w Krzemieńcu), Stanisław Wołk (prezydent miasta Równe), przedstawiciele Miejskich i Powiatowych KWFIPW, Korpusu Ochrony Pogranicza (KOP), przedstawiciele zarządów okręgowych związków sportowych. Otwarcia konferencji dokonał dr E. Nowicki (oprócz funkcji kuratora pełnił funkcje przewodniczącego Komisji Ogólno-Organizacyjnej WWKWFIPW). Podczas konferencji wygłoszony został referat W.J. Śliwińskiego nt. „Stan i potrzeby sportu wołyńskiego”¹³. Według autora referatu,

¹² Державний архів Волинської області, фонд 46, Волинське воєводське управління м. Луцьк Волинського воєводства, справа 153, s. 1–8.

¹³ Tamże, s. 2.

Sport i sportownictwo na Wołyniu żyje i rozwija się, ale jest to sport «dziki» i niezorganizowany. [...] W Równem istnieje 30 pobudowanych kortów, a nie ma ani jednego towarzystwa, ani sekcji tenisowej; w Łucku istnieje 7 czy 8 przystani i towarzystw wioślarskich, które uprawiają wioślarstwo towarzysko, a nie zawodniczo¹⁴.

W innym miejscu referent zwrócił krytyczną uwagę na zagadnienia natury organizacyjnej: „Budują środowiska skocznie narciarskie, na których nikt nie skacze, gdyż środowisko nie umie jeździć na nartach. Buduje się nowe przystanie, gdy poprzednie nie są wykończone”¹⁵. W.J. Śliwiński zakończył referat odczytaniem 48 rezolucji nt. sportu, nad którymi następnie rozgorzała dyskusja, w której głos zabrali m.in.: Gronowski, Jakszewicz, Kondratowicz, Julian Kozłowski, dr Peters, Podhorski, Reszowski, kpt. E. Schwab, Sfulewski. Pokłosiem konferencji były przyjęte następujące rezolucje i dezyderaty, m.in.:

Konferencja Sportowa Organizacji Wołyńskich stwierdza, iż wszyscy sportowcy, jak i organizacje sportowe pracują i będą pracować nad rozwojem tężyzny fizycznej obywateli regionu wołyńskiego, traktując swą pracę jako elementarny obowiązek służby Państwu. [...] Armia, jak i KOP, Wołyński Wojewódzki Komitet WFiPW ze swoimi rozgałęzieniami: Powiatowymi i Miejskimi Komitetami WF i PW oraz Szkolnictwo – swym odniesieniem i pomocą przyczyniają się do rozwoju sportów na Wołyniu¹⁶.

Uczestnicy konferencji uznali, iż na Wołyniu powinny zostać zorganizowane ośrodki sportowe z ukierunkowaniem na określone dyscypliny sportu, m.in. w Krzemieńcu powinien zostać zorganizowany ośrodek sportów zimowych, obejmujący narciarstwo, łyżwiarstwo i sport saneczkowy; w Łucku powinien powstać ośrodek wychowania fizycznego, lekkoatletyki oraz sportów wodnych (kajakarstwo, wioślarstwo); Równe powinno stać się drugim ośrodkiem wychowania fizycznego oraz sportu pływackiego i strzelectwa sportowego; ośrodek gier sportowych powinien powstać w Kowlu; uwzględniając naturalne warunki powiatu lubomelskiego (jeziora), na tym obszarze winno koncentrować się żeglarsstwo, a w okresie zimowym – łyżwiarstwa żaglowego (bojery); w Sokolej Górze miał powstać okręgowy ośrodek szybownictwa, zaś w Aleksandrii (powiat rówieński) – ośrodek obozowego wyszkolenia. Ponadto miały powstać na Wołyniu okręgowe związki sportowe w następujących dyscyplinach: boks, gry sportowe, kajakarstwo, kolarstwo, pływanie, tenis¹⁷. Kolejne ustalenia konferencji dotyczyły promocji i propagandy wychowania fizycznego, sportu, jak również szeroko rozumianej kultury fizycznej wśród młodzieży wiejskiej oraz ruchu sportowego kobiet. Kolejnym istotnym zagadnieniem był rozwój infrastruktury sportowej, głównie w odniesieniu do wsi:

plac przy szkołach mogą stać się gminnymi, względnie wiejskimi ośrodkami wychowania fizycznego; [...] budowa boisk winna być rozpoczynana przy szkołach, z tym za-

---

¹⁴ Tamże, s. 3.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Tamże, s. 4. W materiale źródłowym obok dyscyplin sportu występuje turystyka.

strzeżeniem, iż urzędnicy, jak i boiska w czasie wolnym od nauki mogą być wykorzystane przez młodzież i organizacje pozaszkolne¹⁸.

W Łucku działalność prowadził Miejski Komitet Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego (MKWFiPW)¹⁹. Środki budżetowe na działalność Komitetu pochodziły głównie z subwencji łuckiego magistratu oraz dochodów z imprez sportowych. W roku 1928/1929 budżet MKWFiPW w Łucku wynosił 8200 zł. W kolejnych latach środki te ulegały stopniowemu zwiększeniu, m.in. w roku 1929/1930 wynosił 16 500 zł; w 1930/1931 – 10 000 zł; 1931/1932 – 34 189,13 zł²⁰. Warto jednak zaznaczyć, iż te kwoty pieniężne zazwyczaj nie były wykorzystane w całości. Wyjątkiem był rok budżetowy 1932/1933, gdzie preliminarz budżetu MKWFiPW wyniósł 17 500 zł, wydatkowano zaś kwotę 24 400,43 zł.

Miejski KWFIPW przeznaczał środki finansowe na wspieranie i upowszechnianie wychowania fizycznego, sportu i przystosowania wojskowego w Łucku, m.in. w roku budżetowym 1930/1931 sfinansowano urządzenie parku rekreacyjnego (ogrodu jordanowskiego), rozbudowę boiska sportowego, utrzymanie Ośrodka Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego, na zorganizowanie i urządzenie sportów zimowych, na utrzymanie Poradni Sportowo-Lekarskiej w Łucku, prenumeratę pism fachowych (m.in. „Stadionu”) oraz na zakup literatury z zakresu wychowania fizycznego i sportu, na przygotowanie i urządzenie Świąta Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego, na zakup nagród sportowych, na opłatę kadry instruktorskiej pracującej w klubach i towarzystwach sportowych oraz delegowanie sportowców na zawody sportowe (poza Łuck)²¹. Ponadto część środków finansowych przeznaczono na wykupienie strzelnicy małokalibrowej, która była własnością Powiatowego KWFIPW w Łucku. Przewodniczącym MKWFiPW był Teofil Ołowiński, sprawujący funkcję burmistrza Łucka, sekretarzem zaś Paweł Skorobogatow. W 1933 r. nastąpiło otwarcie stadionu im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Łucku. W imprezie uczestniczył jeden z najlepszych polskich lekkoatletów – Janusz Kusociński.

Powiatowy KWFIPW w Dubnie został zreorganizowany w dniu 28 stycznia 1929 r.²² W strukturze PKWFIPW wyodrębniono następujące sekcje: wojskowo-sportową, gospodarczo-finansową, propagandy, zdrowia, przystosowania wojskowego kobiet. Komitet w 1928 r. odbył 6 posiedzeń plenarnych. W roku szkoleniowym 1928/1929 budżet Komitetu wynosił 9225 zł; z tych środków w dniu

¹⁸ Tamże, s. 5.

¹⁹ Державний архів Волинської області, Луцький міський комітет фізичного виховання і військової підготовки, фонд 126 місто Луцьк Волинського воєводства, справа 1, s. 2–829.

²⁰ Tamże, s. 185, 399, 598.

²¹ Tamże, s. 399.

²² Державний архів Волинської області, фонд 46, Волинське воєводське управління м. Луцьк Волинського воєводства, справа 267, s. 3.

28 stycznia 1929 r. przelano 600 zł za pracę dydaktyczno-szkoleniową instruktorom kontraktowym, na sprzęt sportowy przeznaczono 700 zł, natomiast na budowę sali sportowej w Pełczy – 1300 zł. Najwięcej środków finansowych w budżecie zaplanowano na inwestycje, zakup sprzętu i środki lokomocji – 6550 zł²³. Ponadto Powiatowy KWFiPW otrzymał sprzęt szkoleniowy (w tym 8 par nart) oraz środki lokomocji na sumę 1350 zł. Sprzęt sportowy był w dyspozycji Powiatowego Komendanta PW. Środki budżetu PKWFiPW w Dubnie pochodziły z subwencji Sejmiku Powiatowego, magistratów i poszczególnych gmin. Z inicjatywy PKWFiPW w Dubnie zostało przygotowane boisko sportowe, które zostało wydzierżawione na potrzeby szkół i oddziałów przysposobienia wojskowego. Na przełomie 1928 i 1929 r. w powiecie było zorganizowanych 11 drużyn przysposobienia wojskowego, 9 drużyn ZS oraz 14 drużyn osadników wojskowych. W powiecie było 511 osób uczestniczących systematycznie w działalności wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego, w tym: 79 członków – ćwiczących na poziomie I stopnia PW; 119 członków – ćwiczących na poziomie II stopnia PW; 291 rezerwistów; 22 uczniów Hufca Szkolnego (II stopień PW)²⁴. W styczniu 1929 r. zorganizowano dwa oddziały przysposobienia wojskowego kobiet, przy Szkole Zawodowej (działającej przy klasztorze SSOB – 24 uczennice) i przy Gimnazjum Państwowym w Dubnie (14 uczennic) oraz przy ZS w Radziwiłowie (22 strzelczynie). Według starosty powiatowego A. Kańskiego, „zrozumienie ogółu ludności dla PW i WF – jeszcze niedostateczne”²⁵.

Członkowie PKWFiPW w Horochowie odbyli w 1928 r. cztery posiedzenia plenarne²⁶. Budżet organizacji wynosił 4000 zł. Środki te pochodziły z subwencji Sejmiku Powiatowego oraz gmin. Ewidencję sprzętu do zajęć aktywności fizycznej i przysposobienia wojskowego prowadził Komendant Powiatowy PW. Sprzęt sportowy rozmieszczony był w powiecie w poszczególnych oddziałach PW oraz umieszczony w szkołach powszechnych i posterunkach Policji Państwowej. Osobami odpowiedzialnymi za sprzęt byli instruktorzy PW. W zakresie obiektów sportowych został zniwelowany plac przed jedną ze szkół w Horochowie, na którym prowadzono ćwiczenia z zakresu aktywności fizycznej. Koszt tej inwestycji wynosił 2000 zł. W roku szkoleniowym 1929/1930 planowano – dla potrzeb PKWFiPW – budowę w Horochowie boiska sportowego i strzelnicy małokalibrowej²⁷. Według stanu na styczeń 1929 r., na terenie PKWFiPW w Horochowie działało 17 oddziałów PW, z czego 5 oddziałów ZS, 1 straża pożarnej, 2 hufce szkolne, 5 oddziałów PW niestowarzyszonych i 4 kół Związku Młodzieży Wiejskiej. W zakresie „odnoszenia się” społeczeństwa powiatu do

---

²³ Tamże.

²⁴ Tamże.

²⁵ Tamże.

²⁶ Tamże, s. 4.

²⁷ Tamże.

prac WFIPW przewodniczący PKWFiPW w Horochowie Z. Bobiński (starosta horochowski) w sprawozdaniu pisał:

[...] ludność tutejszego powiatu mało uświadomiona pod względem idei pracy PWiWF, stąd też zachowuje się biernie w stosunku do tej pracy. Praca PWiWF [...] prowadzona jest dotychczas wyłącznie w ośrodkach większych skupień ludności narodowości polskiej – praca wf. kontynuowana jest jedynie w szkołach powszechnych oraz w tych organizacjach, w których młodzież nie odpowiada wiekiem do prac PW. Celem propagandy oraz większego zainteresowania się pracą PWiWF, tak młodzieży, jak i społeczeństwa narodowości polskiej – Powiatowy Komitet urządził w roku 1928 3 obchody uroczystości, imienin Marszałka Piłsudskiego, Święta 3 Maja i Święta PW – połączone z centralizacją oddziałów PWiWF w Horochowie oraz z zawodami marszowymi i lekkoatletycznymi o nagrody²⁸.

Fot. 2. Święto Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego w Kostopolu

Źródło: NAC, sygn. 1-W-2440.

Powiatowy KWiFiPW w Kostopolu odbył w 1928 r. sześć posiedzeń plenarnych²⁹. Budżet Komitetu na rok szkoleniowy 1928/1929 wynosił 2650 zł. Na wysokość budżetu złożyły się subwencje Sejmiku Powiatowego – 1000 zł; magistratu Berezne – 100 zł, i Kostopola – 200 zł; gmin: Berezne – 300 zł, Derażne – 150 zł, Kostopol – 300 zł, Ludwipol – 250 zł, Stepań – 100 zł, Stydyń – 100 zł, dochody z działalności z imprez sportowych – 150 zł. Z inicjatywy PKWFiPW wybudowano w 1928 r. boisko sportowe – na gruncie wydzierżawionym od Dyrekcji Lasów Państwowych. Boisko sportowe nie było w pełni wykończone

²⁸ Tamże, pismo do Wołyńskiego Wojewódzkiego Komitetu WF i PW w Łucku, s. 4–5.

²⁹ Tamże, s. 6.

z uwagi na niewystarczające środki finansowe. Na terenie powiatu prowadziło działalność 5 oddziałów PW, 16 stowarzyszeń należących do PW oraz 1 hufiec szkolny; w których ćwiczyły 334 osoby oraz 74 osadników wojskowych³⁰. W powiecie kostopolskim społeczeństwo narodowości polskiej i tzw. mniejszości narodowych było pozytywnie ustosunkowane do działań WFiPW. W sprawozdaniu przewodniczący PKWFiPW w Kostopolu – Bieniewski – zapisał:

Ludność polska odnosi się do sprawy pw. zupełnie dobrze, również dość pokaźny jest procent mniejszości narodowych, którzy odnoszą się również całkiem dobrze do sprawy pw., jak i wf. Dobrą propagandą są urządzone dość często przez Komitet zawody sportowe, gdzie zwycięzcy otrzymują nagrody, względnie w inny sposób są wyróżniani³¹.

Bieniewski odniósł się także do zamierzeń, jakie będą podejmowane w przyszłości w zakresie propagandy aktywności fizycznej:

W przyszłości Komitet ma zamiar propagować pw. na terenie powiatu przez nauczycielstwo, policję, względnie straż ogniową. Ogłaszanie np. wyników zawodów sportowych lub przebiegu świąt z udziałem jednostek PW przyczynia się również do zachęcenia młodzieży do prac przysposobienia wojskowego³².

Aktywną działalność prowadził PKWFiPW w Krzemieńcu. Członkowie PKWFiPW odbyli w 1928 r. dziesięć posiedzeń plenarnych. Stosunkowo wysoki był budżet Komitetu – wynosił 11 624 zł, 40 gr. W owym roku środki finansowe w działalności Komitetu przeznaczono na administrację, w tym prenumeratę pism – 550 zł; na wychowanie fizyczne – budowę boiska sportowego, zakup przyrządów sportowych, kupno nart, przygotowanie i organizację Świąt WFiPW – 7200 zł; przysposobienie wojskowe – płace instruktorów kontraktowych, zakup sprzętu szkoleniowego dla oddziałów PW, zakup regulaminów i podręczników PW – 3450 zł; inne – 424 zł, 40 gr. Z inicjatywy PKWFiPW w roku szkoleniowym 1928/1929 realizowano inwestycje budowy boiska sportowego i sali gimnastycznej. W powiecie krzemienieckim istniało 40 oddziałów PW obejmujących 1082 ćwiczących, w tym 7 hufców szkolnych (wśród nich 6 piechoty, 1 konny) I stopnia PW (307 członków); 2 hufce szkolne (piechoty) II stopnia PW (79 członków); młodzież przedpoborowa liczyła 7 oddziałów – 5 oddziałów I stopnia PW (114 członków), 2 oddziały II stopnia PW (21 członków); 23 oddziały szeregowych rezerwy (Związku Osadników Wojskowych) – 508 członków; hufiec szkolny dziewcząt przy Gimnazjum Samorządowym – 53. W ramach PKWFiPW w Krzemieńcu poszczególne sekcje prowadziły efektywną działalność, co miało swoje przełożenie na pozytywny stosunek miejscowego społeczeństwa do sprawy WFiPW.

Słabszą działalność wykazywał natomiast PKWFiPW w Lubomlu. W skład Komitetu wchodziło 7 osób. W 1928 r. członkowie Komitetu odbyli dwa posie-

---

³⁰ Tamże, s. 7.

³¹ Tamże, pismo PKWFiPW w Kostopolu do Urzędu Wojewódzkiego w Łucku, s. 7.

³² Tamże.

dzenia plenarne³³. Budżet PKWFiPW w Lubomlu na rok szkoleniowy 1928/1929 wynosił 3068 zł, 65 gr. Sumę tę pozyskano z funduszy Wołyńskiego Wojewódzkiego KWFiPW (700 zł), Wydziału Powiatowego w Lubomlu (1503 zł, 65 gr) i gmin (865 zł). Środki finansowe przeznaczano głównie na zakup sprzętu sportowego. Na terenie powiatu została wybudowana strzelnica dla broni małokalibrowej, co pozwoliło na organizację zawodów strzeleckich. W powiecie lubomelskim zorganizowano 9 oddziałów PW (4 oddziały ZS, 4 oddziały Straży Ogniowej i 1 oddział PW), które liczyły 179 członków.

Dość prężną działalność wykazywał PKWFiPW w Łucku. Komitet składał się z 26 osób. Budżet Komitetu na rok 1928/1929 wynosił 7325 zł. W zakresie wydatkowania środki finansowe przeznaczono na administrację – 695 zł; organizację Świąt WFiPW, zawodów, kursów i wycieczek – 1130 zł; inwestycje – 4155 zł, 35 gr; prenumeratę czasopism – 118 zł, 40 gr; subwencje – 1226 zł, 25 gr³⁴. Z inicjatywy Komitetu została wybudowana w Łucku strzelnica małokalibrowa. Projektowano wybudowanie czterech boisk sportowych. W ramach WFiPW działalność prowadziło 9 hufców szkolnych, 5 kompanii PW. Wśród 26 oddziałów PW było 21 oddziałów ZS, 2 oddziały Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej, 2 oddziały organizacji PW i 1 oddział Towarzystwa Gimnastycznego (TG) „Sokół”, które liczyły 867 członków stowarzyszonych i 33 członków niestowarzyszonych. Stosunek miejscowego społeczeństwa, tak narodowości polskiej, jak i innych narodowości – w tym ukraińskiej – do działalności WFiPW w sprawozdaniach określano jako „ogólnie dobry”³⁵. Przewodniczącym PKWFiPW w Łucku był starosta powiatowy Bonkowicz-Sittauer, sekretarzem zaś por. Gruszczyński.

Na początku stycznia 1929 r. w sprawozdaniu z działalności PKWFiPW w Równem odnotowano funkcjonowanie czterech sekcji: wojskowo-sportowej, oświatowo-programowej, sanitarnej i budżetowo-finansowej. Sekcja przysposobienia wojskowego kobiet miała zostać utworzona w 1929 r.³⁶ Budżet Komitetu na rok szkoleniowy 1928/1929 wynosił 5400 zł. Na budżet składały się subwencje Wydziału Powiatowego (2000 zł), Magistratu Miasta Korzec (400 zł) oraz gmin: Aleksandria (200 zł), Buhryń (300 zł), Działkiewiczze (300 zł), Hoszcza (300 zł), Klewań (300 zł), Korzec (500 zł), Majków (100 zł), Międzyrzec (500 zł), Równe (200 zł), Tuczyn (300 zł). W ramach działalności PW istniał 1 hufiec Szkoły Rolniczej oraz 22 oddziały stowarzyszeń należących do PW, liczących 526 ćwiczących. Ponadto w ramach działalności PW brało udział 470 osadników wojskowych. Przewodniczącym PKWFiPW w Równem Bogusławski, starosta rówieński, był zdania, iż „ludność polska odnosi się do sprawy pw. zupełnie

³³ Tamże, s. 11.

³⁴ Tamże, s. 13.

³⁵ Tamże. Wyjątkiem są pojedynczy działacze społeczności ukraińskiej.

³⁶ Tamże, s. 14.

dobrze, jak również duży procent mniejszości narodowej, którzy dość przychylnie zaopatrują się na sprawę pw. i wf.”³⁷.

W skład PKWFiPW w Zdołbunowie wchodziło około 20 osób, w tym m.in. starosta jako przewodniczący, inspektor szkolny jako zastępca przewodniczącego, delegat wojskowy, Powiatowy Komendant PW jako sekretarz³⁸. Komitet w ciągu roku odbywał od 8 do 10 posiedzeń plenarnych. Budżet Komitetu wynosił w roku obrachunkowym 1928/1929 – 3550 zł. W dziale inwestycji sportowych w budowie znajdowało się boisko sportowe. W zakresie działalności PW funkcjonowało 6 hufców szkolnych męskich i 3 hufce szkolne żeńskie, 17 oddziałów PW i 1 oddział PWK, które liczyły 670 osób.

W czerwcu 1930 r. w Polsce wprowadzono tzw. próby w celu zdobycia Państwowej Odznaki Sportowej (POS). W lipcu i sierpniu 1931 r. Miejski KWFiPW w Łucku miał zorganizować próby zdobycia POS w zakresie lekkoatletyki, strzelectwa i pływania³⁹. Zawody sportowe w celu zdobycia POS miały zostać przeprowadzone na stadionie MKWFiPW oraz strzelnicy i pływalni 24 pp. W ramach MKWFiPW odpowiedzialną jednostką za przygotowanie prób POS była sekcja WFiPW, którą kierował B. Kondratowicz.

Miejski KWFiPW wspólnie z innymi organizacjami i towarzystwami urządził różne przedsięwzięcia sportowe. Z inicjatywy MKWFiPW oraz Obwodowej Komendy Przysposobienia Wojskowego 24 pp. w dniu 15 czerwca 1930 r. zorganizował zawody kolarskie na dystansie 50 km na drodze Łuck–Kowel⁴⁰.

Z inicjatywy Powiatowego KWFiPW w Dubnie przeprowadzono w dniach 4–6 lutego 1937 r. bieg narciarski patrolowy na trasie 180 km⁴¹. Trasa biegu przebiegała przez gminy Sudobicze, Werba, Kozin, Tesłuchów, Kniahinin, Jarosławicze⁴². W imprezie wzięło udział 89 członków ZS z następujących oddziałów: Dubno („Bakon”), Komaszówka, Perczyn, Buderaż, Dłużek, Lipnik, Werba, Nowe Dębiny, Radziwiłłów, Tesłuchów, Czarna Łoza, Polanówka, Targowica, Jarosławicze. W sprawozdaniu z biegu narciarskiego komendant powiatu Dubno ZS Zygmunt Konarski zapisał:

Ogólnie bieg sztafetowy silnie i żywo zainteresował powiat i jego mieszkańców, co było wynikiem należytej i sprawnie działającej propagandy sportu narciarskiego, a mundury strzeleckie zawodników budziły na całej trasie żywe zainteresowanie Związkiem Strzeleckim⁴³.

---

³⁷ Tamże, s. 15.

³⁸ Tamże, s. 18.

³⁹ Державний архів Волинської області, Луцький міський комітет фізичного виховання і військової підготовки, фонд 126 місто Луцьк Волинського воєводства, справа 1, s. 820–821.

⁴⁰ Tamże, s. 529.

⁴¹ Державний архів Волинської області, фонд 129, Управління підokrугу Волинь Стрілецького союзу, м. Луцьк Волинського воєводства, опис 1, справа 45, s. 148.

⁴² Tamże.

⁴³ Tamże, s. 149.

Zakończenie

Po utworzeniu Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przystosobienia Wojskowego powołano Wołyński Wojewódzki Komitet Wychowania Fizycznego i Przystosobienia Wojskowego. W strukturze Wołyńskiego WFwFiPW wyodrębniono sekcje: wojskowo-sportową, finansowo-gospodarczą, propagandy, sanitarną i przystosobienia wojskowego kobiet. Następnie zostały zorganizowane struktury Powiatowych i Miejskich Komitetów Wychowania Fizycznego i Przystosobienia Wojskowego, m.in. w Łucku, Dubnie, Horochowie, Kostopolu, Krzemieńcu, Lubomlu, Równem i Zdołbunowie. Warto podkreślić, iż w dostępnych materiałach źródłowych brak jest informacji dotyczących szerszej działalności Gminnych Komitetów Wychowania Fizycznego i Przystosobienia Wojskowego.

Działalność struktur administracyjnych PU WFiPW w województwie wołyńskim niewątpliwie przyczyniła się do rozwoju wychowania fizycznego, sportu i przystosobienia wojskowego, nie tylko w środowisku miejskim, ale – co istotne – także na wsi. Wojewódzkie i Powiatowe KWFiPW miały bezpośredni wpływ na rozwój infrastruktury sportowej, podniesienie poziomu szkolenia i doszkalania kadry instruktorskiej, finansowania kadry instruktorsko-trenerskiej, organizacji imprez wychowania fizycznego, zawodów sportowych i pracy na rzecz przystosobienia wojskowego.

Bibliografia

I. Źródła

A. Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Kielcach

— Starostwo Powiatowe Kieleckie I

Державний архів Волинської області

— Луцький міський комітет фізичного виховання і військової підготовки

— Управління підокругу Волинь Стрілецького союзу, м. Луцьк Волинського воєводства

— Волинське воєводське управління м.Луцьк Волинського воєводства

B. Źródła drukowane

„Mały Rocznik Statystyczny”, R: 1939, Warszawa 1939

II. Literatura

Gradowski L. (red.), *Polska 1918–1988*, Warszawa 1989.

Małolepszy E., Drozdek-Małolepsza T., Bakota D., *Piłka nożna w województwie wołyńskim w latach 1921-1939. Zarys dziejów*, „Rozprawy Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu” 2017, nr 59, s. 73–81.

- Małolepszy E., Drozdek-Małolepsza T., Bakota D., *Wychowanie fizyczne i sport w Łucku i w powiecie łuckim w latach 1921–1939. Zarys problematyki*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2017, t. 16, nr 2, s. 45–61; <http://dx.doi.org/10.16926/kf.2017.16.14>.
- Małolepszy E., Drozdek-Małolepsza T., Bakota D., *Wychowanie fizyczne i sport w działalności Związku Strzeleckiego w województwie wołyńskim w latach 1921–1939. Zarys dziejów*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2017, t. 16, nr 4, s. 11–26; <http://dx.doi.org/10.16926/kf.2017.16.35>.
- Małolepszy E., Drozdek-Małolepsza T., Bakota D., Tsos A., *Wychowanie fizyczne i sport w Równem i w powiecie rówieńskim w latach 1921–1939. Zarys problematyki*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2017, t. 16, nr 3, s. 69–84; <http://dx.doi.org/10.16926/kf.2017.16.27>.
- Małolepszy E., Drozdek-Małolepsza T., Bakota D., Tsos A., *Sport in Volyn in the years 1921–1939. Outline history*, „Фізичне виховання, спорт і культура здоров’я у сучасному суспільстві”: зб. наук. пр. Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Луцьк 2017, №3 (39), s. 73–81; <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2017-03-73-81>.
- Małolepszy E., *Działalność Powiatowego Komitetu Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego w Wieluniu w latach 1927–1939 w zakresie propagowania i popularyzacji kultury fizycznej na wsi*, „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2001, z. 4, s. 31–39.
- Małolepszy E., *Wychowanie fizyczne i sport w działalności Wołyńskiego Związku Młodzieży Wiejskiej w latach 1922–1939*, „Фізичне виховання, спорт і культура здоров’я у сучасному суспільстві”: зб. наук. пр. Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Луцьк 2016, №4 (36), s. 19–28.
- Małolepszy E., *Wychowanie fizyczne i sport w województwie wołyńskim w latach 1921–1939 – zarys problematyki*, „Z Najnowszej Historii Kultury Fizycznej w Polsce”, t. 12 (1): *Z dziejów kultury fizycznej w Polsce do 1945 r.*, red. R. Urban, L. Nowak, J. Eider, Gorzów Wlkp. 2016, s. 331–346.
- Szymański L., *Kultura fizyczna w polityce II Rzeczypospolitej*, Wrocław 1995.
- Zaborniak S., *Kultura fizyczna ludności ukraińskiej na ziemiach polskich (1868–1939)*, Rzeszów 2007.
- Вацева О., *Нариси з історії західно-українського спортивного руху*, Львів [b.r.w.].
- Вільчковський Е., Вольчинський А., Козіброцький С., *Стан фізичного виховання на Волині в 1920–1930 роках*, Фізичне виховання, спорт і культура здоров’я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Луцьк, 2016, №4 (36), s. 11–18.

Outline of the Activity of Administrative Structures of the State Office for Physical Education and Military Training in the Volhynian Province (1927–1939)

Abstract

The State Office for Physical Education and Military Training was established on 28 January 1927. Following the establishment of the State Office for Physical Education and Military Training, the Volhynian Provincial Committee for Physical Education and Military Training was set up. The structure of the Volhynian Provincial Committee for Physical Education and Military Training consisted of the following sections: military and sporting, financial and economic, propaganda, sanitary and women's military training. Next, the structures of District and Municipal Committees for Physical Education and Military Training were organized, among others in Lutsk, Dubno, Horokhiv, Kostopil, Kremenets, Liuboml, Rivne and Zdolbuniv.

The activity of the administrative structures of the State Office for Physical Education and Military Training in the Volhynian Province contributed to the development of physical education, sport and military training, not only in the urban environment, but, importantly, in rural areas. Provincial, District and Municipal Committees for Physical Education and Military Training in the Volhynian Province contributed to the development of sports infrastructure, (further) training of instructors, financing instructors and coaching personnel, organization of physical education events, sports competitions and work for improvement of military training.

Keywords: the Second Polish Republic, Volhynian province, physical education, sport, military training.